

ביאורים

לאחר שביאר הרמב"ם את עניינה של הבחירה החופשית וביסס את הוודאיות שלה, הוא חוזר להתמקד בתשובה. הרמב"ם בפרק זה מדבר על מעלתה של התשובה. שלא כמו הוידוי שהוא מצווה שנעשית בפה בזמן מסוים - מתמקד הרמב"ם בתשובה. הוא מחנך אותנו לחיות חיים של תשובה. חיים שבהם נהיה עסוקים תמיד בשיבה אל המקום הטבעי שלנו, אל ה'.

האדם צריך להיות עסוק כל הזמן בתשובה מכיוון שאינו יודע מתי יום פטירתו, וכדי שלא ייווצר מצב שימות כשעברה בידו הוא צריך לשוב בתשובה כל יום. גם אם אדם שב על עברות שעשה - זה לא מספיק. צריך לשוב בתשובה גם על מידות רעות. על כעס ושנאה, על תאוות ממון ואוכל. אלו דברים שיותר קשה לתקן אותם מכיוון שהם כבר דרך חיים של האדם וטבעיים בו, וצריך לעבור תהליך ארוך כדי לתקנם.

אדם שמגלה שהוא בעל מעשים רעים, ואף בעל מידות מקולקות, יכול ליפול לייאוש. ייתכן שהתהליך שרצינו שיתרחש, והוא עיסוק תמידי בתשובה יגרום למצב הפוך. תהליך של ייאוש והתרחקות מהרצון לשוב בתשובה בעקבות רגשי נחיתות ותחושת כישלון של האדם. בעקבות חשש זה מעודד הרמב"ם את החוטא ואומר שאין הדבר כן. יתרה מכך, מעלת השב בתשובה גדולה אפילו יותר מצדיקים שלא חטאו. הסיבה לכך היא שהם כובשים את יצרם. תהליך ההתקרבות אל ה' דורש מהם מסירות נפש גדולה וממילא מקשר אותם יותר אל הקב"ה.

לא רק האדם הפרטי צריך להיות עסוק בתשובה אלא גם האומה כולה. כמו שכשהאדם משנה את אורחות חייו ושב בתשובה - הוא נגאל, הוא לא היה במקום הטבעי שלו ועכשיו שב אל עצמו, כך האומה כולה כאשר היא שבה בתשובה היא נגאלת מהמקום הלא טבעי שלה, הלא היא הגלות.

הרחבות

• האם התכן גאולה בדורנו לפני עשיית תשובה?

ואין ישראל נגאלין אלא בתשובה. הרב צבי יהודה קוק חזר פעמים רבות על כך שתהליך שיבת ציון בימינו הוא חלק חשוב בתהליך הגאולה, על אף מצבו הרוחני של עם ישראל שעדיין אינו מושלם כלל. דבר זה קשה לכאורה מדברי הרמב"ם הללו, שלימד שהגאולה תהיה דווקא במצב שבו ישראל עושים תשובה.

הרב צבי יהודה, התייחס לשאלה זו פעמים מספר, וענה: "החלטת ההלכה שאין ישראל נגאלין אלא בתשובה הוא ביחס לשלימות הגאולה, שהיא בשלימות התשובה, ואינה גורעת מהודעת חז"ל שהגאולה היא בהדרגת קימעה קימעה (מעט מעט), שכן גם דרכה של התשובה. וכן הדברים מפורשים ומבוררים בדבר ד' על ידי נבואת יחזקאל פרק לו. ביאת המשיח היא בהדרגה, והתיקון לכך הוא בהדרגה..." [אגרת למערכת 'עמודים', מ"ג בסיוון התשל"ו].

ובמקום אחר הסיביר: "שמדרגות בתשובה. בתחילה התשובה לא שלימה, ואז יש חבלי משיח, חבלי לידה של ההתגלות השלימה של כלל ישראל, כדברי הנביא: 'אם יולד גוי פעם אחת', ואז מופיעה התשובה השלימה. ובאמת הדברים מבוארים באורות התשובה [פרק יז, סעיף ב]: 'התעוררות חפצה של האומה בכללה לשוב אל ארצה, אל מהותה, אל רוחה ואל תכונתה - באמת אור של תשובה יש בה...'. מתוך התשובה אל ארץ ישראל 'והביאך ה' אל הארץ אשר ירשו אבותיך וירישתה...', מתוך ירושתך את הארץ, על זה תחול סייעתא דשמיא מיוחדת לפתיחת הלבבות..." [מתוך התורה הגואלת, אורות הגאולה ונתיבותיה ד].

שאלות לדין

- כשהרמב"ם מנמק מדוע כדאי לשוב בתשובה הוא כותב "כדי שימות והוא בעל תשובה ויזכה לחיי העולם הבא". לכאורה יש בכך פחיתות, שהרי צריך לשוב מאהבת ה' ולא כדי לקבל שכר?
- איך נתחיל לתקן מידות שאינן מתוקנות? מהו היסוד לתיקונן?

לעילוי נשמת שישון בן רינה ז"ל

פרק שביעי

נחיצות התשובה ומעלתה

א האזיל ורשות כל אדם נתונה לו, כמו שבארנו (לעיל ה, א) - ישתדל אדם לעשות תשובה ולנער פפיו מחטאיו¹, כדי שימות והוא בעל תשובה, כדי שיזכה לחיי העולם הבא.

ב לעולם יראה אדם את עצמו כאלו הוא נוטה למות, ושמא ימות בשעתו, ונמצא עומד בחטאיו. לפיכך ישוב מחטאיו מיד, ולא יאמר: כשאזקין אשוב, שמא ימות קדם שיזקין. הוא ששלמה אומר בחקמתו: "בכל עת יהיו בגדיך לבנים"² (קהלת ט, ח).

ג ואל תאמר שאין התשובה אלא מעברות שיש בהן מעשה, כגון זנות וגזל וגנבה; כשם שצריך אדם לשוב מאלו, כך הוא צריך לחפש בדתו רעות שיש לו ולשוב מהן: מן הפעס, ומן האיבה³, ומן הקנאה, ומן התחרות, ומן ההתל⁴, ומן הדיפת הממון והפבוד, ומן הדיפת המאכלות וכיוצא בהן - מן הכל צריך לחזור בתשובה. ואלו העוונות קשין מאותן שיש בהן מעשה; שביזמן שאדם נשקע באלו - קשה הוא לפרש⁵. וכן הוא אומר: "יעזב רשע דרכו ואיש און מחשבתי"⁶ (ישעיה נח, ז).

ד אל ידמה בעל תשובה שהוא מרחק ממעלת הצדיקים מפני העוונות והחטאות שעשה. אין הדבר כן, אלא אהוב ונחמד הוא לפני הבורא, וכאלו לא חטא מעולם. ולא עוד אלא ששקרו הרבה, שהרי טעם טעם החטא ופרש ממנו וכבש יצרו. אמרו חכמים: מקום שבעלי תשובה עומדיו בו - אין צדיקים גמורין יכולין לעמוד בו; כלומר: מעלתו גדולה ממעלת אלו שלא חטאו מעולם, מפני שהן כובשין יצרן יתר מהן.

ה כל הנביאים פלן ציו על התשובה, ואין ישראל נגאלין אלא בתשובה. וכבר הבטיחה תורה שסוף ישראל לעשות תשובה בסוף גלותו, ומיד הנן נגאלין, שצאמר: "והיה כי יבאו עליך כל הדברים... ושבת עד יי אלהיך... ושבו יי אלהיך את שבותך ורחמך, ושבו וקבצך מקל העמים אשר הפיצך יי אלהיך שמה"⁷ (דברים ל, א-ג).

¹ ולנער פפיו מחטאיו - הידיים הן אברי העשייה, ולכן מייחסים אליהם את מעשיו של האדם (ראה למשל יונה ג, ח; תהלים כד, ז). "ניעור הכפיים" מהחטא משמעותו התנתקות ממנו. **בכל עת יהיו בגדיך לבנים** - משל הוא: היה נקי מחטא בכל עת. **דעות** - ראה לעיל ביאור ה.ב. **ולשוב מהן** - לקיים מצוות עשה להידמות לה' וללכת בדרכיו (דעות א, ד; א, ח). **איבה** - שנאה. **התל** - רוח שטות, ליצנות. **קשה הוא לפרש** - מפני שההרגל לעשות מעשים רעים מתקבע בדתו של האדם כמחשבה שקשה לעקור אותה, ולעומת זאת מעשה רע חד פעמי אפשר להפסיק שלא לעשות אותו עוד. **מבחינה זו, קשים הרהורי עברה מעברה**" (בביאור, ראה מו"נ ג, ח). **וכן הוא אומר: "יעזב רשע דרכו"** [מעשיו] **ואיש און** [רשע] **מחשבתי** [תפיסותיו הרעות] **וישב אל ה' וירחמהו ואל אלהינו כי ירבה לסלוח**". **נגאלין** - הגאולה במובנה הפשוט היא חזרה למעמד הראשוני, הנשגב, שהוא חזרה לארץ, חזרת מלכות בית דוד, בניין המקדש והשבת המשפט וכל דיני התורה על כנם (מלכים יא, א).]

